

Pastabos apie vieno vertimo kalbą

Pirmai išėjo pažymėtina vertinė knyga — Reginos Ezeros novelių romanas, arba, kaip autorė jį vadina, fantasmagorija „Neregima ugnis“ (iš latvių kalbos vertė Renata Zajančauskaitė). Žymioji latvių rašytoja Regina Ezerā (tikraji pavardė — Kindzulė), viena populiariausių prozininkų dabartinėje latvių literatūroje, Latvijos TSR liaudies rašytoja, yra labai produktyvi, iki šiol išleido per 20 knygų. Kilimo rygetis (g. 1930 m.), bet jau 15 metų palikusi didmiesčio tempais alsuojantį sostinės gyvenimą, kuriame kiti ieško kultūros pilnatvės ir kūrybos impulsų. Tik Ezerai to nepakako — ji pabėgo į gamtą, toli nuo Rygos, išsikūrė pušyne ant Dauguvos kranto. Bėga rašytojai į gamtą, kaip anų senų laikų rusai, vieni trumpesniam atokvėpiui, kiti nuolatiniam darbu ir kūrybai. „Aš pasirinkau tokias gyvenimo sąlygas, kurios man arčiau širdies ir kurios, suprantama, palengvina mano darbą“. Vienuose daug erdvės tikrai individualiam nestandardizuotam mąstymui ir daug pasakytą tiesioginiam šentyniui su gamta. Gamta įėjo į R. Ezeros kūrybą šalia paprasto žmogaus kaip svarbi sudedamoji dalis, išryškino jos problematiką, nuspalvino jos stilių.

Ilgais banguojančiais periodais, plačiais potėpiais rašytoja išsako savo veikėjų dvasios būsenas ir vingius. Lėtas pasakojimas ne syki pereiną į statišką paveikslą; žmogus gamtoje. Tai patys gražiausi jos novelių momentai. R. Ezerā juos tapo; kondensuodama bruožus ir spalvas. Deda jį brūkšmą prie brūkšmo: gretinamais eina ištisos sinonimų

Regina Ezerā. NEREGIMA UGNIS. Vilnius, „Vaga“, 1984.

grupės, čia veiksmažodinės, čia būdvardinės ar daiktavardinės. Prie dažno sinonimo segamas ryškus, vaizdingas palyginimas. Kas nežino, kaip sunkiai vertime įveiktamos tokios sinonimikos vėtinės, — kiek čia būna ieškojimų ir nuolatinių tikslinimų, kad tik nenustytum į lėkštas pleonazmų driekianas.

Vertėja atsidėjus ir jautriai nagrinėjo savitą rašytojos stilių, žodiniai ir niuansuoti originalo kalbai ieškojo lietuvių kalbos atitikmenų. Žodingu ir prasmingumu vertimo kalba neatsilieka nuo rašytojos žodingos kalbos. Nesuprastinta ji ir nenupiginta, ištikęs pagrindinis jos pakilus tonas.

Vertimuose kalbos turty esama dviejopų. Kartais jie reikalauja, ir net labai reikalingi, nes jų pagrindas yra turtinga originalo kalba. Kartais jie kyba iš vertėjo polinkio „pasisvaistyti“, kur reikia ir kur nereikia mėgautis kalbos rėtybėmis ir nepaprastybėmis. R. Zajančauskaitės kalba itin turtinga, bet su reikalauja, ir lygiuojasi į labai apsia, įvairiaspalvę, polifoninę R. Ezeros kalbą, kuri yra ne visai paprastas reiškinys natūroje latvių prozoje.

Vertėja originalo kalbos lobius gliaudė ne vien su žodynais, bet ir remdamasi gimtuoju tonu kalbos jausmu: iš mažumės jai sava gyvoji šnekamoji latvių kalba; ji užčiuopia natūralias jos intonacijas, kurių kartais nejunta tie, kurie kalbos yra mokesį iš knygu.

Vertimo kalbos ypatybėms pailiustruoti pravers keletas didesnių ištraukų, o šalia jų be didesnės atrankos laisvai papešiotų sakinijų. Be kokių lyginimų su originalu čia visų pirma patčiuosime plačiamosčių periodų, tikrai adekvacių originalo periodams.

1. [Sninga]

„Kad tik nesigtū! — vėl pagulvoja Askoldas, bet išėjęs į lauką mato, kad jau sninga. Sklendžia pavėjui įkypai purios snagės — taip, štai ir vėl tas sniegas, nei kviestas, nei prašytas, nei lauktas, nenuoramas tas, nerimšas, krinta ir drebia kiauřą naktį, kad visi miega, lenda ir spraudžiasi ten, kur jau ir taip kimšte užkimšta, glaisio ir taip jau užglaištus plyšius ir sprageles, skverbiasi ten, kur seniai nebėra vietos, kemsai ir kaupiasi, ir vertėsi per kraštus neįgytinant putos, vadinasi, žadintuvų teks užsukti šeštai valandai, kad spėtu nors kiek nustumdyti ir nušluoti visą tą gausą, kuri štai dabar virste virsta iš dangaus“ (80).

2. [Miestelyje]

„Ir štai aš vėl Mūrgalėje, o namų kaminali šentai savo laikos pypkės papsi į giedrą dangaus skliautą, vėšų ir skaldų ir stiklas, o sruogos — baltos ir žilsvos, ir visai pilkos dūmų sruogos rangosi, driekiasi ir kyla aukšty, ir supūsta tiesiai dangun, nežinia kur pranykdamos ir išsiskaidydamos po tolių tolius, platumų platumas, tarytum susiliedamos su spindinėčia šviesa, kurią saulė, vos vos pakilusi už miško ir palypėjusi — oranžinė ir skaudžiai žilpi ryto saulė — tviekste tvieskia, žeria dosniai ir švaidūniskai visiems ir viskam, pusnyniu nurausvindama, šešėlius mėlyna, o medžiūs violetinė spalva nudažydama“ (14).

O štai ne tokie išsiskajoje sakiniai, bet vis tiek įdomūs savo leksine ir sintaksine sudėtimi (vaizdingi veiksmažodiniai dariniai, metaforiniai frazeologizmai, švieži palyginimai):

1. *Albertas ilko besnapsas ir druską besveriasis prie stalo, sušliukęs lyg dėšros išnara ir susmukęs kaip kiauřas miltų mašas* (318). 2. *Paša spingsulė lyg žabala akis dumsa o miglos dukсноje* (318). 3. *Už arkos, kuri, regėjosi,*

veda į ribanėią tuštumą, atsisėrė blandus, dulsvų skulptūrų ir obeliskų pilnas sodas, skendintis tartum saulėlydžio gaisuose, kai viskas aplinkui nyra į ūkanas ir blausiai sūdabrinį tolimą atšvaitą (7). 4. *Niekas neturėjo nei spalvos, nei kvapo, aplinkui neįfautė nei vėjelio dvelksmo, nei gvybės* (7). 5. *Niekur nebuvo matyti jokių pėdų, bet kadangi pėdų nepalkdavau ir aš, tad sniego skaistis galėjo būti apgaulingas ir čia dar prieš mane galėjo būti vaikščiota kitų* (8). 6. *Pamažui ir labai išlėno, lyg įveikdami sunkią inerciją, jie (obeliskai) krustelėjo mano akyse, ir per sodą nušlamstė šlopus šiugždesys, panašus į lengvą, be vėjo krintančių lapų snarėjimą, paukščių sparnų šlamėsį ar kamanių dūžtimą* (8). 7. *Svirio ligūros iš pradžių atrodė blausios ir beveidišos lyg šešėliai* (8). 8. *Stingulys iškraipė kitados buvusius gražius bruožus, o negražiems suteikė veik marmuro skulptūros linijas* (10). 9. *Kuosos tupi ant medžių šakų visai užpustytais balsais, ir tik retumėlėmis, pavašnodamos nutirpusiais sparnais, birdo žemėn sniega* (15).

Paskutiniame sakinyje krinta į akis net keli pažymėtini žodžiai. Vartota iki šiol prieveiksmiai *reikarčiai* ir *karikartėmis* (*karikarčiai*), o dabar kažkuriam geradariui pasirodė, kad jų nebeįpakanka ar kad jie „nudevėti“, taigi šokta vartoti raštų kalboje dar nebūtas, bet kai kuriose tar-mėse žinomas žodis *reisykštis*, kuris dabar plinta mados greittumu: (ir mūsų vertėja jam atidavė duoklę). Žinoma, nebuvo reikalo jo griebtis. Bet užtat be jokių rezervų galima gerėtis vertėjos *retumėlėmis*, kurios nėra nei DLKZ, nei didžiajame LKZ, Kas čia būtų — ar angirstas gyvosios kalbos retas vaisius, ar vertėjos susimeistratus darinyas pagal tam tikras analogijas — išmone čia verta pagraisyti: taip gražiai prieveiksmiškai laiko mažybė nusakytai! Tik nesukubėkime sekti ir daug kur tą žodį vartoti. Retas daiktas gražus,

kol retas, bet kai jis ant bet kurios tvoros imamas karstyti, nublanksta. Ar ne taip yra ir su senesniu *atėgti*, *atėgtis*: iš pradžių tiesiogine prasme gamtos reiškiniams taikytas (šaltis atlėgo „sumažėjo, susilpėjo“), paskui perkeltas žmogaus dvasios pojūčiams žymėti (buvo labai užpykęs, paskui atlėgo — DLKZ, 2 leid., 50), ir kol dar ne per gausiai tas kalbos pabližgams vartotas, jis bližgėjo visom savo spalvom. Dabar, rodo, kurių ne kurių vertėjų per gausiai tie žodžiai „eksploatuojami“, neieškoma šalia jų kitų, tiek pat gerų ir taiklių žodžių. Ir mūsų vertėja gal kiek per dažnai jo pasigauna arba gal tiems pabližgams tekste neduoda didesnės distancijos. Gražus žodis turi vieną, kitą kartą nuskabėti vertimo tekste, bet taip nuskabėbėti, kad skaitytojas jį atsimintų ir vertimą perskaitytų, o vertėjas versdamas neturi užmiršti, kad prieš kelis puslapius jis yra pavartotas, nes toks užsimiršimas — tiesus kelias į žodžio nupigimina.

Nebuvėlis šviečias raštų kalboje yra *birdo sniega* (*birdytis*). Jo neturi DLKZ, o didžiajame žodyne jis paliudytas kita forma: *birdinti* (LKZ, t. 1, 2-as leid., p. 441).

Gražios kalbos faktų per visą vertimą nors riešukuomis semk. Pati vertėja juos samstė ir iš savo tamės, ir iš žodyny (su jais, kaip dera gerai vertėjai, atrodo, rimtai ir be perstojo bendrauta, ir turbūt iš gerų vertimų, iš klasikų raštų, na ir patį pagal įprastinius žodžių darybos modelius ar ir be jų darėsi (ar ne toks, pvz., žodis nerimšas, kurio kaip sinonimo prireikė šalia nenuoramos?).

Vertėja nebe naujokė, yra išvertusi apie 10 knygų (tarp jų 3 iš latvių kalbos). Vertė įvairių žanrų ir įvairaus profilio — pasakas vaikams, mokslinę prozą, beletristiką. Tuose vertimuose išaugo jos sugebėjimai, praktiniai įgūdžiai, skonis ir, svarbiausia, geras nusiimanymas apie vertimo meną ir kalbą.

ALEKSANDRAS ŽIRGULYS